

vegades amb prou feines podríem precisar si es tracta de brutor, inevitable, del físic, o de porqueria accessòria: «se cobrí los pus *legs* locs q' èls avían», Reixac (*Questa*, 157.26); «los sar<r>asins se laven, quant deven orar, les causes que poden ésser *leger* en lurs corses, e les màs, el-s brasses, e la cara e tots les membres del cors, per so que nèdesament pusquen orar» (*VidesR*, 263v1); «lo co<l>ló ni la vexiga ni'l budeyl ni la verga, ni re que *leig* sia», ross., a. 1303 (*InuLC*); i així quan, ben explicablement, s'usa amb paper adverbial, pot aparèixer *leig* com un ver intensiu de *malament*, com diu Muntaner parlant d'una assegurança internacional: «mas ateseren mal e *leig*» (Casac. vi, 98.7), i JRoig: «Parais haja / --- / mon mort marit / --- / ja fos ell viu— / --- / Deya en lo lit: / —Se- gons que veig, / cert, mal e *leig* / vós me tractau, / car retractau / tot quant yo man» (*Spill*, 4358).

L'*InuLC* aplega una trentena d'exs. documentals de *leig*, *leja*, en els seus diferents usos i amb algunes variants, en les fonts rosselloneses del S. XIV, a partir de 1303; *leig* en doc. de 1324 citarem a PENYA (sobre *espenar*), *BABL* v, 65; el fem. *lledja* o *leğa* en els *Privilegis* de la V. d'Aneu, de 1408 (fº 5v; *RFE* iv, 40, 41).

A tot el Principat i a la major part del domini continu essent no sols el mot literari (*La Dona lletja*, robusta novelleta de Coromines, 1.ª redacció c. 1902, i en la nova forma, de vint anys més tard, en *O. C.*, 493-500) sinó l'únic usat popularment; el ferení és dels mots (com *corretja*, *sitja*, *mitja*, *platja*) que es pronuncien amb *ž* en el Nordest (*lžžž*, bisbats de Girona, Elna etc.) i amb *tj* en català central i a la resta del domini lingüístic, segons la norma exposada en *LleuresC*, p. 261. No tan optimista la situació a Mallorca (on no rarament se sent un *feo*, *fea*, que fóra extravagància al N. de l'Ebre) i una mica pitjor en el P. Val.: no és estrany, doncs, que hom reculli l'ús correcte (PzCabr.) com a títol de lloanç d'Eivissa, mentre que cap al Nord és cosa de pertot fins als darrers límits de la llengua (*lžžž*, *lžžž*, Formiguera de Capcir, 1960). L'ús mall. i val. de *feo* seria acollit amb escàndol per tothom a Barcelona o a qualsevol lloc del Principat.

A la zona central de Val. la invasió potser ja no és recent, almenys quan eixia de l'esfera estètica personal: «*theatrum* --- moviment *feo* y de mala gràcia: motus sine palestra», OPou (*TbPu.*), però potser era cosa quasi només teatral, d'aquells anys de Guillem de Castre i altres trànsfuges,¹ car altrament el mateix OPou posa: «un home de edat que no tinga pèls en la barba, pareix molt *lleig*» (p. 277); i fins entre els dialectants d'avui, almenys en moltes comarques, es manté el mot nostre: «més *leja* que una nit de trons» com a paradigma de «fealdad» era una dita de *Canyis* (131), i la cobla que ens regala el trivial tarannà de MGadea: «si està *lleig*, pòsa-li un floc: / pero hià còses tan *lleges*, / que per molts flocs que s'els pòsen / sempre resultaran *fees*» (*T. del Xè* III, 72).

És clar que *lleig*, *lletja*, són els mots usats per tots els clàssics val. fins a primers del S. XVI: veg. les cites d'Ausiàs, JRoig, *Viudes i Donzelles*, *Procés de*

les Olives en *AlcM* i les saboroses dites que posa Martorell a la boca de Plaerdemavida; i el parlar sentenciós dels bons llauradors de l'Horta, si recomana a l'hereu «ni *lletja* que espante, ni bonica que encante» tampoc no li aprova «no trobar mai xica *lletja* ni vi roïn». Del temps que la nostra era la llengua cortesana en el Mediterrani queda record en el manlleu sard: Campidano *leğgu*, Nuoro *lezu* (MLWagner, *RFE* ix, 257).

Com queda detallat a dalt, es tracta d'un mot molt estès dins la família de les llengües germàniques: si bé no es documenta en gòtic, sí en totes les branques i fases del germànic occidental; si en alt-alemany modern no en queda més que un substantiu, també allà visqué llargament com a adjectiu i en queda l'antic comparatiu *leider* 'desgraciadament'; fins en llengües escandinaves (no sé si amb caràcter autòcton en el danès modern *led* 'lleig', tan coincident amb el francès, però sí en escandinau antic).

De tota manera l'àrea d'aquesta paraula entre les llengües romàniques indica que hi va passar només des del francic: d'on el fr. *laid*, *laide*, oc. ant. *laid*, *laida*, d'on després *lağ*, *laja*, en part *laiğ*, *laiğa*, segons els dialectes; *lağ* i derivats estan ben representats a l'E. Mj. per textos en prosa de Narbona i l'Aude, en el *Jaufré*, i en la *Sainta Enimia* i el *Breviari d'Amor* que són de l'Erau (*PSW*); avui s'hi mantenen encara formes amb diftong a tota Provença, en el llenguadocià del Gard, Vivarès i Gavalldà, a l'Alvèrnia i al Lemosí; al Sud i a l'Oest d'aqueixa gran zona hi ha hagut en bastants punts invasió de la forma francesa *le(t)*, *ledo*, o bé els vells termes romànics *orre* i *lourt*; una forma com la catalana *lèts*, *lèzo*, és pròpia del País de Foix, Coserans i Comenge (*TdF*, s. v. *laid*; *ALF*, mapa 713).

Els fets occitans proven, doncs, que és un germanisme antic rebut del francic i no pas del francès; mentre que l'it. ant. *laido*, cast. ant. i port. *laido*, foren termes literaris, de vida poc duradora, si no efímera, manllevats certament del gallo-romànic. De tota manera sembla que fou portat fins als Pirineus des dels inicis carolíngis per gent de llengua encara germànica; els bascos degueren rebre-la directament, de llurs enemics francs, d'aquest ús germànic encara vivaç entre aqueixos invasors, i més multiforme que en fr. i oc., car hi passà com a substantiu (a la manera de l'alemany): *laido* «afrenta, deshonora» en els dialectes bascos orientals, anav., bnav. i labortà (Mitzelena, *FoHi-Vca.*, 104); sembla que té raó JMPiel en dir que un mot *laidar* 'ferir', que apareix en alguns textos jurídics en portuguès medieval vingui també d'aquest grup germànic (*Rev. Port. Hist.* XIII, 1971, 429-30): potser portat del dret consuetudinari dels francs que pelegrinaven a Galícia o ajudaven a la reconstitució de la monarquia asturiana.

En català hi ha alguns motius de dubte quant a l'autòctonia inicial. No pas perquè els auxiliars francs de la nostra reconquesta comtal no vagin aportar bastants germanismes directes fins més enllà del temps de Lluís el Piadós, mots com *ESTONA*, *BARE*, *ES-*